

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Навчально - науковий інститут № 5
Кафедра кримінального права та кримінології

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ) ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни
Кримінально - правова кваліфікація
вибіркових компонент освітньої програми другого
(магістрського) рівня вищої освіти
081 Право (правозастосування)

Харків 2024

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 20.09.2024 р. № 9

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 19.09. 2024 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 ХНУВС (протокол № 1 від 30.08.2024 р.)

Розробники:

Доцент кафедри кримінального права та кримінології навчально-наукового інституту № 5 ХНУВС, к.ю.н., доцент Вапсва Ю. А.

Рецензенти:

Професор кафедри кримінального права і кримінології навчально-наукового інституту № 1 ХНУВС, доктор юридичних наук Яценко А. М.

Професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор О.М. Храмцов

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (денна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
	Семестр 2						
Тема № 1. Поняття та значення кримінально-правової кваліфікації	6	2	-	2	-	2	
Тема № 2. Підстави кримінально-правової кваліфікації	8	2	-	2	-	4	
Тема № 3. Кваліфікація правопорушення з урахуванням стадії його вчинення	12	2	4	-	-	6	
Тема № 4. Кваліфікація правопорушень, вчинених у співучасті	12	2	4	-	-	6	
Тема № 5. Кваліфікація множинності правопорушень	12	2	4	-	-	6	
Тема № 6. Кваліфікація правопорушень при конкуренції кримінально-правових норм	6	-	-	2	-	4	
Тема № 7. Кваліфікація діяння при деяких видах помилок у кримінальному праві	10	-	4	-	-	6	
Тема № 8. Розмежування правопорушень в ході кримінально-правової кваліфікації	6	-	-	2	-	4	
Тема № 9. Кваліфікація діянь, вчинених за обставин, що усувають їх злочинність та позитивної посткримінальної поведінки	8	-	4	-	-	4	
Тема № 10. Кваліфікація діянь, вчинених за відсутності ознак злочину	6	-	-	2	-	4	

Тема № 11. Зміна кримінально-правової кваліфікації	4	-	-	-	-	4	
	90	10	20	10	-	50	залік

2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекції	Практичні заняття	Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Тема № 1. Поняття та значення кримінально-правової кваліфікації	8	-	-	2	-	6	
Тема № 2. Підстави кримінально-правової кваліфікації	8	-	-	2	-	6	
Тема № 3. Кваліфікація правопорушення з урахуванням стадії його вчинення	10	2	-	-	-	8	
Тема № 4. Кваліфікація правопорушень, вчинених у співучасті	10	2	-	-	-	8	
Тема № 5. Кваліфікація множинності правопорушень	10	-	2	-	-	8	
Тема № 6. Кваліфікація правопорушень при конкуренції кримінально-правових норм	6	-	-	-	-	6	
Тема № 7. Кваліфікація діяння при деяких видах помилок у кримінальному праві	10	-	2	-	-	8	
Тема № 8. Розмежування правопорушень в ході кримінально-правової кваліфікації	8	-	-	-	-	8	
Тема № 9. Кваліфікація діянь, вчинених за обставин, що усувають їх злочинність та	8	-	2	-	-	6	

позитивної посткримінальної поведінки							
Тема № 10. Кваліфікація діянь, вчинених за відсутності ознак злочину	6	-	-	-	-	6	
Тема № 11. Зміна кримінально-правової кваліфікації	6	-	-	-	-	6	
	90	4	6	4	-	76	залік

3. Методичні вказівки до практичних (семінарських) занять

Тема № 1. Поняття та значення кваліфікації злочинів

Семінарське заняття

Тема: Поняття кримінально-правової кваліфікації

Навчальна мета заняття: засвоїти поняття, значення, стадії та етапи кваліфікації
Кількість годин – 2.

Навчальні питання:

1. Зміст та обсяг поняття кримінально-правової кваліфікації.
2. Поняття та види принципів кримінально-правової кваліфікації.
3. Види та функції кваліфікації правопорушень.
4. Значення правильної кваліфікації правопорушень.
5. Структура кваліфікації правопорушень.
6. Структура кримінально-правової норми.
7. Стадії та етапи кваліфікації злочинів. Формула кваліфікації.
8. Значення роз'яснень Пленуму Верховного Суду України для кваліфікації злочинів. Проблемні аспекти визначення місця судового прецеденту в кримінальному праві України.

Методичні вказівки

Щодо першого питання, то встановлення поняття кримінально-правової кваліфікації доцільно розпочати зі з'ясування значення слова, яке лежить в основі відповідного терміну. Слово кваліфікація походить від двох латинських слів - qualis (якість, який за якістю) та facio (роблю). Таким чином, в буквальному перекладі кваліфікація - це визначення якості, оцінка. При розгляді цього питання необхідно провести співвідношення між формулюваннями «кваліфікація злочинів» і «кримінально-правова кваліфікація».

Поняття кримінально-правової кваліфікації, як і будь-яке інше, характеризується такими найважливішими рисами, як зміст і обсяг. Зміст аналізованого поняття характеризується тим, що:

- 1) кваліфікація - це частина процесу застосування кримінального закону.
- 2) в ході кримінально-правової кваліфікації оцінці підлягає суспільно-небезпечна поведінка.
- 3) зміст кримінально-правової кваліфікації полягає у визначенні кримінально-правової норми, яка передбачає скоєне діяння.

Обсяг поняття кримінально-правової кваліфікації визначається шляхом поділу цього поняття в ході якого вказується окремі види такої кваліфікації. Найпростішим і, відповідно, найточнішим і логічно бездоганним є дихотомічний поділ поняття кримінально-правової кваліфікації - двочленний поділ на дві частини, коли обсяг поняття ділиться на два суперечливих поняття (А та не-А). Провівши такий поділ поняття кримінально-правової кваліфікації, отримаємо дві частини - «кваліфікація злочинів» і «кваліфікація не злочинів». Користуючись термінологією, більш звичною для юристів, другу частину можна іменувати «кваліфікація суспільно небезпечних діянь, які не є злочинами».

З'ясовуючи друге питання, окрім формулювання поняття та визначення видів принципів кримінально-правової кваліфікації, необхідно звернути увагу на те, що у кримінально-правовій літературі це питання не знаходить певного вирішення, його висвітлення взагалі перебуває на початковій стадії.

Розглядаючи третє питання варто зазначити, що визначення видів кваліфікації злочинів можливо на підставах різних критеріїв, які покладаються в основу її розмежування (диференціації). У теорії кваліфікації злочинів є різні підходи до визначення кількості таких критеріїв, їхнього обсягу та змісту, переліку конкретних різновидів кваліфікації, що містить кожний з цих критеріїв. У цьому аспекті, виходячи із дихотомічного поділу поняття кримінально-правової кваліфікації, можна говорити, наприклад, про такі види кваліфікації злочинів (кваліфікація закінченого злочину; кваліфікація готування до злочину; кваліфікація замаху на злочин; кваліфікація злочину, вчиненого однією особою; кваліфікація злочину, вчиненого у співучасті; кваліфікація одиничного злочину; кваліфікація множинності злочинів), та такі види кваліфікації не злочинів (кваліфікація суспільно небезпечних діянь неосудних; кваліфікація суспільно небезпечних діянь осіб, котрі не досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність; кваліфікація діянь, вчинених за обставин, що усувають їх злочинність; кваліфікація позитивної посткримінальної поведінки). Крім того, залежно від елементів складу злочину кваліфікація поділяється на такі види: за об'єктом, об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною. Залежно ж від конкретної групи злочинів, передбаченої відповідним розділом Особливої частини КК України, вирізняють 20 видів кваліфікації.

Важливим питанням кваліфікації злочинів є визначення функцій кримінально-правової кваліфікації. У кримінально-правовій літературі з цього питання єдності думок відсутня. При його розгляді слід звернутися до наукових праць В.О. Навроцького.

Аналізуючи значення правильної кваліфікації злочинів, слід виходити з того, що кримінально-правову кваліфікацію слід вважати правильною тоді, коли вона здійснена на підставі повного, всебічного і об'єктивного дослідження фактичних обставин справи та застосування кримінального закону відповідно до загальновизнаних принципів кваліфікації. Значення кваліфікації можна охарактеризувати шляхом вказівки на ті питання, вирішення яких обумовлене проведеною кваліфікацією.

У п'ятому питанні слід мати на увазі, що до структури кримінально-правової кваліфікації включається: об'єкт кваліфікації злочинів, суб'єкт кваліфікації злочинів

(офіційна та неофіційна кримінально-правова кваліфікація); зміст кримінально-правової кваліфікації.

При розгляді шостого питання слід засвоїти поняття і структуру кримінально-правової норми. Тут слід звернути увагу на те, що у кримінально-правовій літературі єдності думок у цьому питанні не існує. Деякі науковці вважають, що кримінально-правова норма має дві складові, інші - три складові.

Розгляд сьомого питання зумовлює визначення етапів та стадій кримінально-правової кваліфікації. Для цього варто ознайомитися з відповідними науковими працями.

Окремого розгляду при висвітленні питань кваліфікації злочинів потребують постанови Пленуму Верховного Суду України, що в різний час мали різну правову природу. Від часу набрання чинності КК України з'явилося чимало законів України, якими внесено зміни та доповнення до чинного кримінального законодавства. У зв'язку з цим набуває актуальності питання правозастосовного тлумачення закону про кримінальну відповідальність. При вивченні цього питання варто проаналізувати проблему визначення місця судового прецеденту в кримінальному праві України. Сьогодні у науковому середовищі дедалі частіше звертається увага на те, що, по-перше, для застосування права недостатньо упевнитися в існуванні тієї чи іншої юридичної норми, а необхідно ще й встановити її точний смисл. По-друге, закони бувають неточними, неясними, неповними і суперечливими, а суди, застосовуючи закони, не можуть відмовитися від вирішення справ на основі недоліків законів. По-третє, відмінність у розумінні законів призводить до різних наслідків їх застосування, а це порушує принцип єдності правового порядку і принцип рівності для усіх його застосувань. Тому суди повинні мати закріплене законом право не лише з'ясовувати справжній смисл неясних законів, а й заповнювати пробіли в законах та усувати ті суперечності, які в них існують. Таким чином, судовий прецедент, створений вищою судовою інстанцією, повинен у майбутньому стати потужним джерелом кримінального права (судовий прецедент наразі створений Європейським судом з прав людини - вже є) і, як наслідок, мати важливе значення для кваліфікації злочинів.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

Тема № 2. Підстави кримінально-правової кваліфікації (кваліфікація злочинів)

Семінарське заняття

Тема: Підстави кримінально-правової кваліфікації

Навчальна мета заняття: засвоїти підстави кримінально-правової кваліфікації

Кількість годин – 2.

Навчальні питання:

1. Поняття і види підстав кваліфікації правопорушень.
2. Фактична підстава кримінально-правової кваліфікації.

3. Проблеми встановлення юридичної підстави кримінально-правової кваліфікації.
4. Склад правопорушення та його значення для кваліфікація правопорушень.
5. Кваліфікація за ознаками об'єкта правопорушення.
6. Кваліфікація за ознаками об'єктивної сторони правопорушення.
7. Кваліфікація за ознаками суб'єктивної сторони правопорушення.
8. Кваліфікація за ознаками суб'єкта правопорушення.
9. Особливості конкретизації окремих різновидів ознак юридичного складу правопорушення при кваліфікації правопорушень.

Методичні вказівки

Під час вивчення першого питання студентам слід знати, що слово «підстава» має багатий семантичний зміст. Воно, зокрема, означає вихідні, головні положення. Діяти на підставі чого-небудь - означає спиратися на щось, мати щось за основу, відштовхуватися від чогось, мати щось як виправдання, достатній привід для діяльності. Тому може йтися, що підстави кримінально-правової кваліфікації - це правові явища, виходячи з яких здійснюється кримінально-правова оцінка діяння, те, що лежить у її основі. Кваліфікацію діяння можна здійснювати, лише маючи для цього відповідні підстави. Причому вони мають бути наявними вже на момент початку діяльності з кримінально-правової оцінки вчиненого діяння і у її ході залишатися незмінними. Тут слід звернути увагу на те, що у кримінально-правовій літературі поряд з поняттям підстав кваліфікації використовується також поняття її передумов. Передумови кваліфікації - те, що передує кваліфікації, це діяльність, яка, власне, приводить до виникнення її підстав. Тому підстави кваліфікації слід відрізняти від її передумов. При аналізі видів підстав кримінально-правової кваліфікації слід мати на увазі, що у теорії кримінального права прийнято виділяти фактичну і юридичну підстави кримінально-правової кваліфікації.

При вивченні другого питання студенти мають засвоїти, що під фактичною підставою кваліфікації здебільшого розуміють вчинене діяння, фактичні обставини, які підлягають правовій оцінці, співставляються з правовою нормою. Але тут слід уточнити, що саме по собі діяння не може бути визнане підставою кримінально-правової кваліфікації. Для того, щоб воно увійшло у сферу уваги органів, які здійснюють кваліфікацію, потрібна наявність доказової інформації про скоєне. Кваліфікації, врешті-решт, піддається не стільки те, що фактично вчинене, скільки те, яке встановлене у ході дізнання, досудового і судового слідства. Крім того, фактичні обставини не можуть безпосередньо співставлятися з правовою нормою, оскільки це явища різнопорядкові. Таким чином, фактичною підставою кваліфікації виступає не саме вчинене діяння, а інформація про нього, яка стала відома відповідним органам і одержана ними у законному порядку.

Питання про те, що слід розуміти під юридичною підставою кримінально-правової кваліфікації, не знаходить однозначного вирішення у юридичній літературі. Одні автори називають такою підставою склад злочину, інші - вважають нею кримінально-правову норму, ще одна позиція полягає у визнанні цією підставою самого кримінального закону. При цьому часто має місце фактичне ототожнення понять складу злочину, правової норми, статті закону як підстав

кваліфікації.

При розгляді четвертого питання треба мати на увазі, що незалежно від будь-якої із вказаних позицій щодо проблеми визначення юридичної підстави кваліфікації злочину, склад злочину відіграє важливе значення при кримінально-правовій кваліфікації. Без складу злочину кримінально-правова кваліфікація неможлива. Тому, при розгляді п'ятого, шостого, сьомого і восьмого питання, необхідно мати на увазі, що складу злочину властива низка важливих функцій (фундаментальна, процесуальна, розмежувальна, гарантійна). Відсутність хоча б одного з його елементів (об'єкту, об'єктивної сторони, суб'єкту, суб'єктивної сторони) свідчить про відсутність у діянні особи складу злочину, що, своєю чергою виключає кримінальну відповідальність.

Останнє питання зумовлює розгляд особливостей конкретизації окремих різновидів ознак юридичного складу злочину при кваліфікації злочинів. Мова йде про те, що в національному кримінальному праві хоча і є загальновизнаним існування складу злочину та його чотирьох елементів, проте існують певні суперечності щодо переліку конкретних ознак, які їх утворюють, їхніх дефініцій, функцій. Наприклад, деякі науковці визнають ознакою суб'єктивної сторони складу злочину емоційний стан, інші – ні. Це, у свою чергу, свідчить, що проблема конкретизації окремих різновидів ознак юридичного складу злочину в кримінальному праві України та їх впливу на кваліфікацію злочинів потребує подальшої розробки. В контексті цього, заслуговує уваги позиція вищої судової інстанції. У пункті 23 постанови ПВСУ № 2 від 07.02.2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», зокрема, вказано, що суб'єктивна сторона вбивства або заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, відповідальність за які передбачено статтями 116 і 123 КК, характеризується не лише умислом, а й таким емоційним станом винного, який значною мірою знижував його здатність усвідомлювати свої дії або керувати ними. Необхідною умовою кваліфікації дій винного за зазначеними статтями є сильне душевне хвилювання, що раптово виникло внаслідок протизаконного насильства, систематичного знущання чи тяжкої образи з боку потерпілого. У пункті ж 25, відзначено, що за заподіяння (умисно або через необережність) середньої тяжкості чи легкого тілесного ушкодження у стані сильного душевного хвилювання, викликаного неправомірною поведінкою потерпілого, кримінальної відповідальності чинним КК не встановлено.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

Тема № 3. Кваліфікація правопорушення з урахуванням стадії його вчинення

Практичне заняття

Тема: Кваліфікація попередньої злочинної діяльності

Навчальна мета заняття: засвоїти значення та вплив на кваліфікацію стадій кримінального правопорушення

Кількість годин – 4.

Навчальні питання:

1. Кваліфікація закінченого правопорушення.
2. Особливості кваліфікації готування до правопорушення.
3. Особливості кваліфікації замаху на правопорушення.
4. Особливості кваліфікації у зв'язку з добровільною відмовою від вчинення правопорушення.
5. Формула кваліфікації при попередній злочинній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

План проведення заняття:

I. Проведення вступу до заняття (5 хв.)

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначити мету та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства та судової практики.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Проведення попереднього контролю рівня теоретичної підготовки студентів до практичного заняття шляхом вибіркового опиту студентів з питань теми практичного заняття (20 хв.).
2. Розгляд виконаних під час самопідготовки практичних завдань з колективним обговоренням можливих варіантів рішень (50 хв.)
3. Розв'язання практичних завдань без їх попереднього позааудиторного розгляду студентами (факультативна частина практичного заняття у разі наявності часу).

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.)

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.
2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.
3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.
4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 4. Кваліфікація правопорушень, вчинених у співучасті
Практичне заняття

Тема: Кваліфікація співучасті з урахуванням виду співучасника та її форм.

Навчальна мета заняття: засвоїти кваліфікацію співучасті з урахуванням виду співучасника та її форм, спеціальних питань співучасті

Кількість годин – 4.

Навчальні питання:

1. Загальні положення кваліфікації правопорушень, вчинених у співучасті.
2. Особливості кваліфікації співучасті з врахуванням виду співучасника.
3. Особливості кваліфікації співучасті з урахуванням її форми.
4. Кваліфікація невдалої співучасті та співучасті у незакінченому правопорушенні.
5. Особливості кваліфікації співучасті у правопорушеннях зі спеціальним суб'єктом.
6. Особливості кваліфікації причетності до правопорушення.
7. Формула кваліфікації правопорушень, вчинених у співучасті.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

План проведення заняття:

I. Проведення вступу до заняття (5 хв.)

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначити мету та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства та судової практики.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Проведення попереднього контролю рівня теоретичної підготовки студентів до практичного заняття шляхом вибіркового опиту студентів з питань теми практичного заняття (20 хв.).
2. Розгляд виконаних під час самопідготовки практичних завдань з колективним обговоренням можливих варіантів рішень (50 хв.)
3. Розв'язання практичних завдань без їх попереднього позааудиторного розгляду студентами (факультативна частина практичного заняття у разі наявності часу).

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.)

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.
2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.
4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 5. Кваліфікація множинності правопорушень

Практичне заняття

Тема: Кваліфікація сукупності, повторності та рецидиву правопорушень
 Навчальна мета заняття: визначитись з впливом множинності на кваліфікацію
 Кількість годин – 4.

Навчальні питання:

1. Загальні положення кваліфікації множинності правопорушень.
2. Особливості кваліфікації сукупності правопорушень.
3. Особливості кваліфікації повторності правопорушень.
4. Особливості кваліфікації рецидиву правопорушень.
5. Кваліфікація триваючих, продовжуваних і складених правопорушень, їхня відмінність від множинності правопорушень.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

План проведення заняття:

I. Проведення вступу до заняття (5 хв.)

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначити мету та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства та судової практики.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Проведення попереднього контролю рівня теоретичної підготовки студентів до практичного заняття шляхом вибіркового опиту студентів з питань теми практичного заняття (20 хв.).
2. Розгляд виконаних під час самопідготовки практичних завдань з колективним обговоренням можливих варіантів рішень (50 хв.)
3. Розв'язання практичних завдань без їх попереднього позааудиторного розгляду студентами (факультативна частина практичного заняття у разі наявності часу).

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.)

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.
2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.
3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.
4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 6. Кваліфікація правопорушень при конкуренції кримінально-правових норм

Семінарське заняття

Тема: Кваліфікація правопорушень при конкуренції та колізії кримінально-правових норм

Навчальна мета заняття: засвоїти кваліфікацію правопорушень при конкуренції та колізії кримінально-правових норм

Кількість годин – 2.

Навчальні питання:

1. Поняття та види конкуренції кримінально-правових норм. Відмінність конкуренції від колізії.
2. Особливості кваліфікації правопорушень при конкуренції загальної та спеціальної норм.
3. Проблемні аспекти виділення конкуренції кількох спеціальних норм та особливості кваліфікації їх видів.
 - 3.1. Кваліфікація правопорушень при конкуренції статей (частин статей) про простий, кваліфікований та особливо кваліфікований склади правопорушень.
 - 3.2. Кваліфікація при конкуренції статей про привілейований та особливо привілейований склади правопорушень.
 - 3.3. Кваліфікація при конкуренції статей про привілейований та кваліфікований склади правопорушень.
4. Кваліфікація правопорушень при конкуренції частини і цілого.

Методичні вказівки

Щодо першого питання, у правозастосуванні зустрічаються ситуації - коли вчинено один злочин, який передбачений одночасно двома чи більше статтями (частинами, пунктами статей) закону, або ж різні статті закону неоднаково регламентують вирішення одного і того ж питання. Ці ситуації становлять собою конкуренцію або колізію в праві. Коло випадків, коли посягання передбачене одночасно кількома кримінально-правовими нормами, доволі широке. Причому, в діючому КК України їх кількість, порівняно з раніше чинним кримінальним законодавством, збільшилася.

Вивчати перше питання теми слід починати з ознайомлення з поняттям конкуренції кримінально-правових норм. У кримінально-правовій літературі єдності думок щодо цього не існує. Далі слід розглянути види конкуренції кримінально-правових норм. Особливу увагу при вивченні цього питання необхідно приділити

розмежуванню конкуренції від колізії кримінально-правових норм.

При розгляді другого питання слід мати на увазі, що для такого виду конкуренції характерна наявність принаймні двох статей Особливої частини КК, одна з яких (що передбачає загальну норму) охоплює певне коло діянь, а інша - їх частину. При цьому певні діяння виявляються встановленими і статтею про загальну норму, і про спеціальну. В основі кваліфікації при конкуренції статей, які передбачають загальну та спеціальну норми, лежать правила, вироблені ще давньоримськими юристами. Одне із них у перекладі звучить так: спеціальний закон виключає (у даній справі) дію загального. Інше ж виглядає так: якщо підстави для винятку не доведені, то суддя зобов'язаний слідувати правилу. Тому в кримінально-правовій літературі одностайно пропонується правило правозастосування при конкуренції загальної та спеціальної норм: в цих випадках повинна застосовуватись лише спеціальна норма. При вивченні цього питання слід розібратися в особливостях кваліфікації при конкуренції загальної норми і двох спеціальних норм, а так само щодо кваліфікації у тих випадках, коли скоєне не охоплюється ознаками жодної із спеціальних норм.

Розглядаючи третє питання необхідно звернути увагу на те, що у кримінально-правовій літературі ставлення до конкуренції кількох спеціальних норм досить різне. Так, деякі науковці не вважають доцільним взагалі виділення цього виду конкуренції кримінально-правових норм. На їх думку співвідношення спеціальних норм, які конкурують, знаходять своє повне висвітлення при розгляді питання про конкуренцію загальної та спеціальної норм. На думку ж інших дослідників (причому переважної більшості з них), для виділення конкуренції декількох спеціальних норм, поряд з такими видами конкуренції, як загальної та спеціальної норм, частини і цілого, є всі правові підстави. Саме тому, кваліфікація злочинів при конкуренції статей (частин статей) про простий, кваліфікований та особливо кваліфікований склади злочину, при конкуренції статей про привілейований та особливо привілейований склади злочинів та при конкуренції статей про привілейований та кваліфікований склади злочинів, зумовлює свого окремого самостійного вивчення. Більш того, кваліфікація підвидів вказаної конкуренції має свої особливості. Їх треба з'ясувати. Для цього необхідно проаналізувати доктринальні розробки з цього питання та звернутися до відповідних положень постанов ПВСУ (зокрема, ППВСУ № 5 від 26 квітня 2002 р. «Про судову практику у справах про хабарництво», ППВСУ № 2 від 7 лютого 2003 р. «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи», ППВСУ № 1 від 26.04.2002 р. «Про судову практику у справах про необхідну оборону», ППВСУ № 5 від 30.05.2008 р. «Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи»).

При вивченні останнього питання слід мати на увазі, що конкуренція частини та цілого не є загально визнаним видом конкуренції в кримінально-правовій літературі. Тому трапляються спроби уникнути розгляду цього виду конкуренції. Між тим, такий вид конкуренції має право на існування. Саме тому необхідно з'ясувати поняття цього виду конкуренції, окреслити його види та відзначити особливості кваліфікації.

При розгляді кожного питання теми студент повинен доповісти рішення

практичних завдань, які завчасно призначив викладач. Це рішення повинно бути проаналізоване відповідно до чинного законодавства та практики його застосування, і викладене письмово у зошиті для семінарських і практичних занять.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

Тема № 7. Кваліфікація діяння при деяких видах помилок у кримінальному праві

Практичне заняття

Тема: Кваліфікація при юридичній помилці, при помилці в об'єкті, предметі, в потерпілому та у випадку замаху з непридатними засобами та інші

Кількість годин – 4.

Навчальні питання:

1. Кваліфікація при юридичній помилці.
2. Особливості кваліфікації при помилці в об'єкті та предметі.
3. Особливості кваліфікації при помилці в потерпілому.
4. Кваліфікація замаху з непридатними засобами.
5. Кваліфікація при помилці розвитку причинного зв'язку.
6. Кваліфікація при помилці в суспільно небезпечних наслідках.
7. Кваліфікація посягання при відхиленні дії.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

План проведення заняття:

I. Проведення вступу до заняття (5 хв.)

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.
2. Визначити мету та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.
3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства та судової практики.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Проведення попереднього контролю рівня теоретичної підготовки студентів до практичного заняття шляхом вибіркового опиту студентів з питань теми практичного заняття (20 хв.).

2. Розгляд виконаних під час самопідготовки практичних завдань з колективним обговоренням можливих варіантів рішень (50 хв.)

3. Розв'язання практичних завдань без їх попереднього позааудиторного розгляду студентами (факультативна частина практичного заняття у разі наявності часу).

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.)

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

Тема № 8. Розмежування правопорушень у ході кримінально-правової кваліфікації

Семінарське заняття

Тема: Поняття і значення розмежування правопорушень

Навчальна мета заняття: засвоїти поняття і значення розмежування правопорушень

Кількість годин – 2.

Навчальні питання:

1. Поняття і значення розмежування правопорушень.

2. Розмежування окремих складів правопорушень.

3. Особливості відмежування кримінальних правопорушень від інших правопорушень.

Методичні вказівки

При вивченні першого питання слід враховувати, що кримінально-правова кваліфікація передбачає встановлення того, який саме злочин вчинено, якою статтею (статтями) Особливої частини КК передбачена відповідальність за посягання. Констатація вказаних обставин водночас означає визнання того, що у скоєному немає ознак іншого злочину, що в даному випадку не повинна застосовуватися якась інша норма (норми) кримінального закону, що діяння не становить собою адміністративний проступок чи інше правопорушення. Таким чином, кримінально-правова кваліфікація нерозривно пов'язана з розмежуванням злочинів, як фактів дійсності, правових норм та диспозицій статей закону, в яких виражені ці норми, складів злочинів, що становлять собою теоретичні моделі певних посягань (далі, якщо це спеціально не обумовлено, термін «розмежування злочинів» буде використовуватися в широкому значенні - для вказівки на всі види розмежування - злочинів та їх складів, кримінально-правових норм і статей КК).

Розмежування злочинів не становить собою самостійної мети, яка постає в ході правозастосування, правотворчості, теоретичного дослідження правових норм та їх вивчення. Разом з тим, вказані види юридичної діяльності немислимі без здійснення розмежування злочинів та супутніх правових феноменів. Воно відіграє різноманітні функції, дозволяє глибше проникнути в суть проблем, які виникають у зв'язку з кримінально-правовою кваліфікацією (В.О. Навроцький).

При вивченні першого питання слід мати на увазі, що розмежування будь-яких явищ, процесів, предметів, у тому числі й злочинів, включає проведення наступних дій: знаходження спільного, тобто того, що об'єднує порівнювані об'єкти; 2) виведення ознак, за якими порівнювані об'єкти відрізняються між собою; 3) встановлення, в чому ж полягає відмінність у виявлених розмежувальних ознаках. Далі слід звернути увагу на те, що значення розмежування будь-яких явищ, предметів, процесів має різнопланове значення та відіграє свою роль у багатьох аспектах: 1) гносеологічний, методологічний аспект проблеми розмежування полягає в тому, що останнє виступає інструментом пізнання природи об'єктів, які розмежовуються; 2) дидактична сторона розмежування полягає в тому, що це спрощує вивчення порівнюваних об'єктів; 3) практичний бік розмежування ефективний тим, що воно дає змогу перевірити правильність прийнятого рішення, попередити помилки або усунути їх. Все це цілком і повністю поширюється і на кримінально-правову кваліфікацію. Розмежування, яке здійснюється в ході її проведення, є неодмінним атрибутом такої діяльності.

При розгляді другого питання слід мати на увазі, що розмежування окремих складів злочинів полягає у: 1) встановленні обов'язкових ознак основного складу злочину, за якими відрізняються два чи більше посягання (ця розмежувальна дія полягає у з'ясуванні того, які ознаки складу злочину є обов'язковими для кожного із складів, і їх «кількісному» порівнянні); у зіставленні однойменних ознак, що збігаються.

Останнє питання, зумовлює вивчення особливостей відмежування злочинів від адміністративних правопорушень та цивільних деліктів.

При розгляді кожного питання теми студент повинен доповісти рішення практичних завдань, які завчасно призначив викладач. Це рішення повинно бути проаналізоване відповідно до чинного законодавства та практики його застосування, і викладене письмово у зошиті для семінарських і практичних занять.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

Тема № 9. Кваліфікація діянь, вчинених за обставин, що усувають їх злочинність, та позитивної посткримінальної поведінки

Практичне заняття

Тема: Кваліфікація діянь, вчинених за обставин, що усувають їх злочинність
Навчальна мета заняття: засвоїти кваліфікацію діянь, вчинених за обставин, що

усувають їх злочинність

Кількість годин – 4.

Навчальні питання:

1. Поняття та види обставин, які усувають злочинність діяння та загальні положення кваліфікації діянь, вчинених при таких обставинах.

2. Особливості кваліфікації діянь, вчинених за наявності окремих видів обставин, передбачених розділом VIII Загальної частини КК.

3. Особливості кваліфікації діянь, вчинених за наявності обставин, що виключають злочинність, передбачених Особливою частиною КК.

4. Позитивна посткримінальна поведінка в системі інститутів кримінального права України.

5. Особливості кваліфікації при позитивній посткримінальній поведінці

План проведення заняття:

I. Проведення вступу до заняття (5 хв.)

1. Перевірка наявності студентів та їх підготовки до заняття.

2. Визначити мету та завдання заняття, місця теми в структурі навчальної дисципліни, міждисциплінарних зв'язків, практичної спрямованості навчального матеріалу.

3. Роз'яснити план та порядок проведення заняття, наголосити на особливостях розгляду окремих питань та практичних завдань, що потребують особливої уваги з урахуванням стану законодавства та судової практики.

II. Порядок проведення основної частини заняття.

1. Проведення попереднього контролю рівня теоретичної підготовки студентів до практичного заняття шляхом вибіркового опиту студентів з питань теми практичного заняття (20 хв.).

2. Розгляд виконаних під час самопідготовки практичних завдань з колективним обговоренням можливих варіантів рішень (50 хв.)

3. Розв'язання практичних завдань без їх попереднього позааудиторного розгляду студентами (факультативна частина практичного заняття у разі наявності часу).

III. Порядок проведення заключної частини заняття (15 хв.)

1. Підведення підсумків засвоєння студентами знань теоретичного матеріалу, практичних вмінь і навичок їх використання під час розгляду практичних завдань.

2. Додаткове роз'яснення питань, що викликали певні ускладнення щодо їх розв'язання на практичному занятті.

3. Оцінювання підготовки кожного студента до практичного заняття з аргументацією отриманої оцінки за роботу на занятті.

4. Постановка завдань студентам на самопідготовку до наступних занять.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

Тема № 10. Кваліфікація діянь, вчинених за відсутності ознак складу правопорушення.

Семінарське заняття

Тема: Кваліфікація діянь, за відсутності об'єктивних та суб'єктивних ознак складу правопорушення

Навчальна мета заняття: засвоїти кваліфікацію діянь, за відсутності об'єктивних та суб'єктивних ознак складу правопорушення

Кількість годин – 2.

Навчальні питання:

1. Поняття і значення відсутності складу правопорушення.
2. Кваліфікація за відсутності об'єктивних ознак складу правопорушення.
3. Кваліфікація за відсутності ознак суб'єкта правопорушення.
4. Кваліфікація діянь, вчинених за відсутності вини.

Методичні вказівки

Слід враховувати при вивченні першого питання, що кримінально-правова кваліфікація включає в себе доведення наявності ознак складу злочину, що здійснюється шляхом послідовного зіставлення фактичних ознак скоєного з ознаками складу злочину, передбаченими кримінальним законом. При цьому може виявитися, що певна ознака, обов'язкова для даного складу злочину, відсутня. Це означає, що відповідальність за статтею, яка передбачає склад відповідного злочину, настати не може, кримінально-правова кваліфікація діяння як злочину не відбувається. Результатом такої кваліфікації є визнання відсутності ознак складу злочину.

При вивченні першого питання слід мати на увазі, що відсутність складу злочину аж ніяк не означає відсутності усіх обов'язкових ознак. Щоб констатувати відсутність складу злочину, досить встановити, що не вистачає хоча б однієї обов'язкової ознаки. Причому, встановивши відсутність якоїсь із таких ознак, інші можна и не визначати - склад злочину все одно буде відсутнім. Відсутність же факультативних ознак взагалі не повинна оцінюватися як відсутність ознак складу злочину. Оскільки вони факультативні, то й не обов'язкові, їх наявність не впливає на визнання наявності повного складу відповідного посягання. Матеріально-правове значення відсутності складу злочину полягає у тому, що при встановленні такої обставини констатується відсутність підстави кримінальної відповідальності.

Розглядаючи друге питання варто звернути увагу на те, що відсутність об'єктивних ознак складу злочину може виражатися у двох видах: 1) повній відсутності хоча б однієї з ознак, які відносяться до об'єкта чи об'єктивної сторони; 2) недосягненні параметру ознаки, яка має кількісний вираз; практично це може стосуватися лише суспільно небезпечних наслідків - заподіянні злочином шкоди

меншої, ніж тієї, за наявності якої настає кримінальна відповідальність. Визначення виду відсутності об'єктивних ознак складу злочину та конкретної ознаки, яка відсутня, має матеріально-правове та процесуальне значення. Адже залежно від цього визначаються підстави для відмови в порушенні чи припиненні кримінальної справи, оскільки це може означати відсутність події злочину, малозначність діяння, відсутність окремих ознак складу. Також, з врахуванням цього визначається, чи може діяння становити собою інший злочин, чи інше правопорушення, чи воно має визнаватися правомірним і таким, яке взагалі не повинно тягти застосування заходів правового впливу.

Відсутність ознак суб'єкта злочину означає, що вчинене посягання наділене усіма необхідними об'єктивними ознаками складу злочину, проте скоєне: 1) не фізичною особою; 2) неосудним; 3) особою, яка не досягала віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність; 4) особою, яка не наділена ознаками спеціального суб'єкта злочину; 5) при відсутності форми вини, яка обов'язкова для даного злочину або взагалі при відсутності вини (внаслідок випадку); 6) при відсутності мотиву чи мети, які обов'язкові для даного складу злочину. Відсутність одних ознак (фізичної особи, осудності, досягнення певного віку, вини тощо) означає, що кримінальна відповідальність взагалі не настає і скоєне не повинно кваліфікуватися як злочин. В інших же випадках (відсутність ознак, обов'язкових для певного складу злочину, за наявності ознак іншого складу злочину) констатується відсутність складу певного злочину, що, однак, не виключає наявності складу іншого злочину.

При вивченні останнього питання слід мати на увазі, що з положень, викладених в ч. 2 ст. 2 КК України випливає, що кримінальна відповідальність настає лише за наявності вини. Вона стосується ставлення особи до певного суспільно небезпечного діяння та його наслідків, існує лише у формі умислу чи необережності. Це означає, що особа може бути невинною щодо одного злочину, і, водночас, мати вину щодо іншого кримінально караного посягання. Врахування вини при кримінально-правовій кваліфікації полягає в такому: 1) якщо кримінально-правова норма передбачає наявність певної форми вини, то посягання може кваліфікуватися за статтею КК, що виражає цю норму, лише за наявності «потрібної» форми вини, а у певних випадках і відповідного виду умислу чи необережності; 2) відсутність форми вини, необхідної для певного злочину, не виключає того, що скоєне повинно кваліфікуватися за статтею, яка передбачає іншу форму вини; 3) діяння, вчинене без вини, не тягне за собою кримінальної відповідальності.

При розгляді кожного питання теми студент повинен доповісти рішення практичних завдань, які завчасно призначив викладач. Це рішення повинно бути проаналізоване відповідно до чинного законодавства та практики його застосування, і викладене письмово у зошиті для семінарських і практичних занять.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

Тема № 11. Зміна кримінально-правової кваліфікації

Тема: Поняття і підстави зміни кримінально-правової кваліфікації

Навчальна мета заняття: засвоїти поняття і підстави зміни кримінально-правової кваліфікації

Кількість годин – самостійне вивчення=08754 .

Навчальні питання:

1. Поняття та види неправильної кримінально-правової кваліфікації.
2. Поняття і підстави зміни кримінально-правової кваліфікації.
3. Межі та порядок зміни кримінально-правової кваліфікації.

Методичні вказівки

Щодо першого питання, то неухильне дотримання принципів кримінально-правової кваліфікації, виконання її правил, вироблених теорією кримінального права та апробованих на практиці, забезпечують правильні результати відповідної правозастосовної діяльності. Однак поряд з правильною кримінально-правовою кваліфікацією, нерідко допускаються і помилки та зловживання при її проведенні. Вони полягають в тому, що діяння отримує кримінально-правову оцінку, яка не відповідає фактичним обставинам справи і кримінальному закону. При цьому не застосовуються кримінально-правові норми, які належить інкримінувати, або ж, навпаки, вони застосовуються безпідставно. Внаслідок цього винні не несуть належної за законом відповідальності, до відповідальності притягуються особи, які не вчиняли інкримінованих їм злочинів, або ж і взагалі невинні. Це суттєво впливає не лише на права учасників процесу, а й призводить до порушення громадських інтересів в сфері протидії злочинності.

При вивченні першого питання слід мати на увазі, що про поняття неправильної кримінально-правової кваліфікації можна говорити лише в аспекті зіставлення його з протилежним - поняттям правильної кваліфікації. Правильна кваліфікація - це така кваліфікація, на досягнення якої спрямована вся діяльність компетентних органів держави, яка є ідеальною моделлю правозастосовної діяльності в галузі кримінального права.

Про неправильну кваліфікацію можна вести мову лише тоді, коли відповідний факт зафіксований в установленому законом процесуальному порядку. Водночас, не можна визнавати неправильною кваліфікацію тоді, коли вона лише піддається сумніву - оспорується у скаргах чи поданнях учасників процесу, а тим більше в публікаціях, усних виступах тощо.

Неправильна кримінально-правова кваліфікація є різновидом неправильного застосування кримінального закону. Відповідно до ст. 371 КПК України неправильне застосування кримінального закону полягає у: 1) незастосуванні судом кримінального закону, який підлягає застосуванню; 2) застосуванні кримінального закону, який не підлягає застосуванню; 3) неправильному тлумаченні закону, яке суперечить його точному змістові. Є підстави вважати, що неправильне застосування кримінального закону, про яке йдеться в ст. 371 КПК України, полягає у вирішенні питань матеріального кримінального права на підставі не тих кримінально-правових норм, які регламентують певні правові ситуації. При цьому,

неправильне застосування кримінального закону може полягати у: 1) «підміні» статей КК (їх частин, пунктів); маються на увазі випадки, коли замість статті, яка підлягає застосуванню, робиться посилання на іншу статтю (наприклад, заподіяння шкоди в стані необхідної оборони оцінюється як вчинене у стані крайньої необхідності і застосовується ст. 39 КК замість ст. 36 КК; розбійний напад кваліфікується як вимагання, що тягне інкримінування не ст. 187 КК, а ст. 189 КК); 2) «надлишковому» застосуванні статей КК; тоді поряд зі статтями КК, які підлягають застосуванню, діяння оцінюється з використанням таких, які до даного випадку не мають відношення, не повинні інкримінуватися (наприклад, хуліганство, в ході якого заподіяно легкі тілесні ушкодження, кваліфікується за ч. 1 ст. 296, ч. 1 ст. 125 КК); 3) безпідставному застосуванні статей КК; це, зокрема, має місце у тих випадках, коли скоєне повинно оцінюватися на підставі норм інших галузей права; 4) «пропуску» статей КК - незастосуванні їх за наявності до того підстав.

Неправильне застосування кримінального закону може бути поділене на види за різноманітними підставами. У кримінально-правовій літературі з цього питання єдність думок відсутня. Імпонує думка В.О. Навроцького, згідно якої найбільш практичне значення має виділення видів неправильного застосування кримінального закону за суб'єктивним ставленням до своїх дій та їх наслідків осіб, які допустили неправильність; наслідками, що тягнуть неправильне застосування закону; змістом; можливостями виправлення.

При вивченні другого питання слід мати на увазі, що зміни до кримінально-правової кваліфікації характеризуються такими рисами: 1) наявність попередньої (предикатної) кваліфікації цього ж діяння, яка була здійсненна у відповідному процесуальному порядку, закріплена у документі, який набрав чинності. Про зміну можна вести мову лише тоді, коли було що міняти, коли є об'єкт, який підлягає зміні. Очевидно, що коли попередня кримінально-правова оцінка діяння не була завершена, процесуально не оформлена, не набула обов'язковості, то про зміну кваліфікації говорити не доводиться; 2) прийняття нового процесуального акта, яким кваліфікація змінена. Внесення будь-яких змін пов'язане із запереченням існуючого раніше. Тому зміни до кримінально-правової кваліфікації тягнуть за собою визнання не чинною кримінально-правову оцінку діяння, яка проводилася раніше. Відповідно, втрачають юридичне значення попередні формула кваліфікації та формулювання обвинувачення; 3) створення формули кваліфікації та формулювання обвинувачення, які відрізняються від попередніх. Кримінально-правова оцінка діяння — як існуюча раніше, так і нова, виражена у формулі кваліфікації та формулюванні звинувачення. Звідси випливає, що зміна до кваліфікації означає не що інше, як створення нової такої формули, фіксація нового формулювання звинувачення; 4) зміни до кваліфікації є результатом діяльності уповноважених на те службових осіб. Відповідні зміни можуть проводити або ж ті особи, які здійснювали первинну кваліфікацію, або ж інші службові особи, як цього самого, так і іншого правозастосовного відомства.

У кримінально-правовій літературі виділяють такі підстави зміни кримінально-правової кваліфікації: 1) встановлені нові фактичні обставини справи, які мають кримінально-правове значення, або ж навпаки, ті обставини, які раніше бралися до уваги при кваліфікації, визнані недоведеними; 2) змінився кримінальний закон у бік

пом'якшення відповідальності; 3) виявлена помилка, яка була допущена при попередній кваліфікації; 4) встановлені зловживання посадових осіб, допущені при кваліфікації діяння; 5) змінилися обов'язкові правила кваліфікації.

Розглядаючи третє питання слід звернути увагу на те, що відповідно до чинного законодавства, за загальним правилом, зміна кваліфікації можлива лише у бік покращення становища обвинуваченого чи підсудного, тобто на статтю Особливої частини, яка передбачає менш тяжкий вид злочину. Якщо ж в ході розслідування чи розгляду справи виникає потреба кваліфікувати скоєне за нормою, яка передбачає більш тяжкий вид злочину (інкримінувати статтю КК, що передбачає більш суворе покарання, притягти до відповідальності не за простий, а за кваліфікований вид злочину), то справа має бути повернута на попередню стадію - пред'явлене нове звинувачення, повернута для проведення додаткового розслідування тощо.

При вивченні цього питання слід мати на увазі, що порядок зміни кримінально-правової кваліфікації залежить від певної стадії кримінального процесу. Зокрема, питання про зміну кваліфікації неодноразово постає *в ході досудового слідства*. На початкових стадіях кримінального процесу кваліфікацію може змінювати безпосередньо слідчий, який кваліфікував це ж діяння раніше. Процесуальні дії, які вчиняються при цьому, залежать від того, в чому полягає зміна кваліфікації: 1) якщо скоєне і далі оцінюється як злочин, то слід заново пред'явити звинувачення - за статтею, яка передбачає діяння, що інкримінується. Причому це слід робити як тоді, коли змінюється кваліфікація на статтю про більш тяжкий злочин, так і за умови перекваліфікації «в напрямку пом'якшення»; 2) коли діяння оцінюється як таке, що не становить собою злочину, то виноситься постанова про закриття кримінальної справи чи направлення матеріалів до суду для прийняття відповідного рішення. Вид процесуального рішення та документи, які при цьому складаються, залежать від підстав закриття кримінальної справи - реабілітуючих (коли справа закривається постановою слідчого) чи нереабілітуючих (з таких підстав кримінальні справи закриваються судом). Зміна кваліфікації під час досудового слідства може бути здійснена і з ініціативи осіб, які контролюють хід досудового слідства - прокурора та начальника слідчого відділення. Прокурор і начальник слідчого відділу наділені повноваженнями давати слідчому вказівки про кваліфікацію злочину (ч. 2 ст. 114, ч. 2 ст. 114-1, п. 3 ч. 1 ст. 227 КПК). Виконання таких вказівок саме і передбачає внесення змін до кваліфікації, раніше проведеної самим слідчим. У ході виконання отриманих вказівок слідчий виносить нові постанови, зокрема, про пред'явлення звинувачення. Зміна кваліфікації в ході досудового слідства може бути проведена і самим прокурором, відповідно до повноважень, визначених ст. 227 КПК України.

Зміна кваліфікації *при закінченні досудового* слідства у формі складання обвинувального висновку не відбувається. Якщо ж під час складання обвинувального висновку слідчий дійде висновку про необхідність зміни кваліфікації, він повинен виконати дії, передбачені ст. 141 КПК України - заново пред'явити обвинувачення, закрити справу в частині обвинувачення.

Зміна кваліфікації при перевірці прокурором справи з обвинувальним висновком може бути здійснена в такому порядку: 1) складає новий обвинувальний

висновок, в якому викладає свою (більш м'яку) кваліфікацію скоєного; 2) складає постанову, в якій зазначає зміни, що вносяться до обвинувального висновку - якщо зміна початкового обвинувачення не тягне за собою застосування статті кримінального закону з більш тяжкою санкцією і не пов'язана з істотною зміною обвинувачення за фактичними обставинами (ч. 2 ст. 231 КПК); 3) повертає справу слідчому зі своїми письмовими вказівками щодо відповідної зміни кваліфікації.

Порядок зміни кваліфікації *в суді 1-ї інстанції* залежить від того, на якому етапі судового розгляду справи це відбувається - в ході судового слідства чи після його закінчення. До закінчення судового слідства зміну кваліфікації може зніціювати прокурор. При цьому: 1) якщо пропонується зміна означає, що будуть порушені правила про підсудність чи обов'язковість проведення досудового слідства, то прокурор вносить клопотання про повернення справи на додаткове розслідування, (ч. 2 ст. 277 КПК); 2) якщо ставиться питання про застосування кримінального закону, який передбачає відповідальність за менш тяжкий злочин, - прокурор виносить постанову, в якій формулює нове обвинувачення та викладає мотиви прийнятого рішення (ч. 3 ст. 277 КПК). Після закінчення судового слідства змінити кваліфікацію може лише сам суд (суддя) при постановленні вироку. При цьому зміна кваліфікації допускається лише в напрямку покращення становища підсудного.

Розгляд справи *в апеляційному та касаційному порядку* також може призвести до висновку про необхідність зміни кваліфікації, яка була в раніше постановленому вироку чи постанові. Вирішення питань про зміну кваліфікації на цих стадіях кримінального процесу відбувається з врахуванням процесуального принципу «недопустимості повороту гіршого». Тобто, сам суд апеляційної або касаційної інстанції може змінити кваліфікацію лише тоді, коли це пов'язане із застосуванням кримінального закону про менш тяжкий злочин. В іншому разі він повинен повернути справу на додаткове розслідування чи на новий судовий розгляд.

При розгляді кожного питання теми студент повинен доповісти рішення практичних завдань, які завчасно призначив викладач. Це рішення повинно бути проаналізоване відповідно до чинного законодавства та практики його застосування, і викладене письмово у зошиті для семінарських і практичних занять.

ЛІТЕРАТУРА

Нормативні акти: 1-14;

Основна: 1-10;

Додаткова: 1-20.

4. Інформаційне та методичне забезпечення

Нормативні акти

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV (із змінами) // Відомості Верховної Ради України, 2003, № 18, № 19-20, № 21-22, ст.144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин, і прекурсорів. Затверджений постановою КМ України від 6 травня 2000 р. № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-%D0%BF#Text>
5. Перелік психотропних лікарських препаратів, що є небезпечними для здоров'я в разі зловживання ними. Затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 20 вересня 1995 р. № 172. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0242-96#Text>
6. Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень від 11 червня 2009 року № 1507-VI // Відомості Верховної Ради України України. – 2009. – № 45. – ст. 692. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1507-17#Text>
7. Про Збройні Сили України: Закон України від 05.10.2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
8. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII // URL: <http://www.golos.com.ua/article/257729>
9. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 25 квітня 2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va003700-03#Text>
10. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 26.04.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-02#Text>
11. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-02#Text>
12. Про судову практику у справах про хабарництво: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>
13. Таблиці невеликих, великих та особливих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу. Затверджені наказом МОЗ України № 188 від 1 серпня 2000 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0512-00#Text>
14. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. // Відомості Верховної Ради України України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

Основна література

1. Кримінальне право України. (Загальна частина): підручник / [А.М. Бабенко, Ю.А. Вапсва, В.К. Гришук та ін.]; за заг.ред. О.М. Бандурки; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ.- Х.: Вид-во ХНУВС, 2011.-378с.
2. Кримінальне право України. (Особлива частина): підручник / Кол. А.В. Байлов, О.А. Васильєв, О.О. Житний та ін.; за заг.ред. О.М. Литвинова; наук.ред. серії О.М. Бандурка; - Харків: Вид-во ХНУВС, 2011.-572с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-є вид., перероб. і допов. – Х.: «Право». – 2010. – 456 с.
4. Кримінальне право України. Особлива частина навчальний посібник / А. А. Васильєв, О. О. Житний, Є. О. Гладкова та ін.; за ред. О. М. Литвинова. Харків: Право, 2020. 656 с.
5. Кримінальне право. Особлива частина : підручник / О. О. Дудоров, Є. О. Письменський. Т.2. Луганськ: Вид-во «Елтон-2», 2012. 780 с.
6. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2015. 680 с.
7. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.
8. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – [5-те вид.]. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін [та ін.]. – 2013.
9. Кваліфікація злочинів у діяльності Національної поліції України : навчальний посібник / за ред. О. М. Литвинова. Харків : Константа, 2017. 448 с.
10. Зінченко І.О., Тютюгін В.І. Одиначні злочини: поняття, види, кваліфікація : монографія / І.О. Зінченко, В.І. Тютюгін. – Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. – 256 с.
11. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.

Додаткова література

1. Вапсва Ю.А. Щодо класифікації лікарських помилок. Сучасні проблеми права, економіки та гуманітаристики: матеріали міжвузівської науково-практичної конференції 27-28 квітня 2018 р. // Наукові записки ХЕПУ.-№ 1(20).-2018.-с. 33-35.
2. Вапсва Ю.А. Щодо кримінальної відповідальності за лікарську помилку// Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку: зб.тез доп. міжнарод. наук.-прак.конф. до 25-річчя ХНУВС(18 квіт.2019 р. м. Харків)/МВС України, Харків. Нац. ун-т внутр. справ: Кримінол. асоц. України.-Харків: ХНУВС, 2019.- с. 45-47.
3. Вапсва Ю.А. Щодо деяких аспектів кримінальної відповідальності медичних працівників //Злочинність і протидія їй в умовах сингулярності: тенденції та інновації: зб. тез доп. наук.-прак. конф.,присвяч.пам'яті члена Правління

Кримінологічної асоціації України, професора Тетяни Андріївни Денисової (м. Харків, 16 квіт. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Кримінол. асоц. України. – Харків : ХНУВС, 2021-с. 181-183

4. Вапсва Ю.А. Щодо звільнення від кримінальної відповідальності медичних працівників під час пандемії COVID-19 // Правова наука і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (21 травня 2021 р. м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ.- Суми: Видавничий дім «Ельдорадо», 2021.- с. 80-82

5. Вапсва Ю.А. Щодо кримінальної відповідальності за лікарську помилку // Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (28 лютого 2023 р. м. Дніпро) / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ.- Дніпро, 2023.

6. Вапсва Юрій. Щодо питання відповідальності та покарання за корупційні правопорушення // Актуальні питання превентивної діяльності підрозділів Національної поліції України: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), (м. Кропивницький, 28 квітня 2023 року). / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. с. 19// URL:

https://dnuvs.ukr.education/wpcontent/uploads/2023/06/zbirnyk_28_04_2023_aktualni_pytannya_preventyvnoyi_diyalnosti.pdf

7. Вапсва Ю.А. Корупційні кримінальні правопорушення: відповідальність та покарання // Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 94-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О.І. (31 березня 2023 року). – Харків, 2023. – с. 442// URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/10856>

8. Ященко А. М. Обставини, що виключають можливість застосування кримінальної відповідальності. Політика у сфері боротьби зі злочинністю: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 9 – 10 грудня 2016 р.). Івано-Франківськ, 2017. С. 140 – 145.

9. Кривоченко Л. М. Класифікація злочинів за ступенем тяжкості у Кримінальному кодексі України. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 120 с.

10. Ємельянов В. П., Коростилєнко А. В. Дискусійні питання щодо загального поняття об'єкта злочинів. Часопис Київського університету права. 2016. № 1. С. 255 – 259.

11. Гуренко Д. Ю., Ємельянов В. П. Актуальні питання щодо вирішення суб'єкта злочинів. Часопис Київського університету права. 2015. № 2. С. 280 – 283.

12. Кваша О. О. Співучасть у злочині: структура та відповідальність. Київ : ІДП НАН України; РВВ ЛДУВС, 2013. 560 с.

13. Митрофанов І. І. Співучасть у злочині : навчальний посібник. Одеса :

Фенікс, 2012. 208 с.

14. Крижановський М. В., Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб : монографія. Харків : Право, 2020. 264 с.

15. Повліковський В. І. Кримінально-правове забезпечення свободи слова та професійної діяльності журналістів в Україні : монографія. Харків : Панов, 2016. 488 с.

16. Харітонов С. О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України : монографія. Харків : Право, 2018. 328 с.

17. Івахненко О. А. Кримінальна відповідальність за хуліганські діяння: хуліганські злочини та склади злочинів: монографія / за ред. В. П. Ємельянова. Харків : Право, 2016. 184 с.

18. Бандурка І. О. Злочини проти моральності у сфері статевих стосунків : монографія. Харків : Золота миля, 2012. 224 с.

19. Вознюк А. А. Кримінально-правові ознаки організованих груп і злочинних організацій. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2015. 192 с.

20. Велика українська юридична енциклопедія: У 20 томах. Том 17. Кримінальне право / редкол.: В. Я. Тацій (голова), В. І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. 1064 с.